

Умови відокремлення синтаксем у структурі простого ускладненого речення

Вперше умови відокремлення другорядних членів речення сформулював О. Пешковський, який основну увагу приділив зовнішнім (інтонаційним, ритмомелодійним) чинникам, недостатньо виявивши внутрішню (семантико-синтаксичну) сутність цього явища¹. Узв'язку з поширенням у сучасній українській лінгвістиці багатоярусного підходу до вивчення синтаксичних одиниць, явище відокремлення потребує перегляду з урахуванням семантико-синтаксичного, формально-граматичного і комунікативно-прагматичного аспектів. Сьогодні вже не викликає ніяких заперечень вчення про три синтаксичні одиниці системи мови: речення, словосполучення і мінімальну синтаксичну одиницю, яку на семантико-синтаксичному рівні визначають як синтаксему. Чимало досліджень зарубіжних та українських учених, зокрема Г. Золотової², А. Мухіна³, І. Вихованця⁴,

- 1 А. Пешковський, *Русский синтаксис в научном освещении*, Москва 2001, с. 378.
- 2 Г. Золотова, *Коммуникативные аспекты русского синтаксиса*, Москва 2007, с. 39–83.
- 3 А. Мухин, *Синтаксемный анализ и проблема уровней языка*, Ленинград 1980, с. 134–290.
- 4 І. Вихованець, *Нариси з функціонального синтаксису української мови*, Київ 1992, с. 93–160.

К. Городенської⁵, А. Загнітка⁶, Н. Костусяк⁷, О. Межова⁸ та ін., присвячено синтаксемному аналізу з виділенням предикатних, субстанційних, адвербіальних, атрибутивних і модальних синтаксем. Проте й досі остаточно не з'ясовано, яке місце в цій системі посідають відокремлені одиниці, до речень, словосполучень чи синтаксем їх варто зараховувати. Відповідь на це питання може дати комплексне вивчення явища відокремлення у тісному взаємозв'язку семантичних, формальних і комунікативних ознак.

Відокремлення є одним з найважливіших засобів не тільки формального, але й семантичного ускладнення речення. Крім того, воно відображає різні вияви актуального (комунікативного) членування висловлень залежно від наміру мовця посилити, виділити, пояснити, уточнити певний компонент або речення загалом. На сучасному етапі розвитку граматичної науки проблема відокремлення і відокремлених компонентів речення із застосуванням принципів функційно-семантичного аналізу найповніше висвітлена у працях К. Городенської⁹, А. Загнітка¹⁰, О. Кульбабської¹¹, М. Плющ¹², І. Слинька¹³ та ін.

З погляду сучасного синтаксису, поняття відокремлення охоплює напівпредикативні та пояснювально-уточнювальні одиниці, спільною ознакою яких є інтонаційне виділення в усному мовленні і пунктуаційне – на письмі. За формально-граматичними і семантичними параметрами вони суттєво відрізняються. Якщо напівпредикативні відокремлені звороти містять додаткове повідомлення, тобто

-
- 5 К. Городенська, *Деривація синтаксичних одиниць*, Київ 1991, с. 99–140.
 - 6 А. Загнітко, *Теоретична граматики сучасної української мови: Морфологія. Синтаксис*, Донецьк 2011, с. 595–612.
 - 7 Н. Костусяк, *Структура міжкріпневих категорій сучасної української мови*, Луцьк 2012, с. 52–280.
 - 8 О. Межов, *Типологія мінімальних семантико-синтаксичних одиниць*, Луцьк 2012, с. 51–340.
 - 9 К. Городенська, *op. cit.*, с. 22–24, 32–35.
 - 10 А. Загнітко, *op. cit.*, с. 548–551.
 - 11 О. Кульбабська, *Вторинна предикація у простому реченні*, Чернівці 2011, с. 538–543.
 - 12 М. Плющ, *Проблема відокремлення і відокремлених компонентів речення (семантико-синтаксичний і комунікативно-прагматичний аспекти)*, Київ 2010, с. 5–73.
 - 13 І. Слинько, Н. Гуйванюк, М. Кобилянська, *Синтаксис сучасної української мови: проблемні питання*, Київ 1994, с. 319–363.

виражають напівпредикативність з підкатегоріями відносного часу, модальності та особи, то пояснювально-уточнювальні – конкретизують попередні компоненти речення, а отже, переважно постпозитивні. Напівпредикативними можуть бути тільки другорядні члени речення, тоді як пояснювально-уточнювальними – головні та другорядні¹⁴. Об'єктом пропонованого дослідження є напівпредикативні компоненти, їх граматичний статус, ознаки та функційне навантаження в структурі речення.

Мета статті – здійснити комплексний функційно-семантичний аналіз відокремлених синтаксем, як репрезентантів напівпредикативних відношень і дериваційних процесів згортання складнопідрядних речень у прості ускладнені. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких основних завдань: установити функційне навантаження відокремлених та невідокремлених синтаксем у структурі простого семантично ускладненого речення; з'ясувати сутність транспозиційних видозмін у процесі згортання підрядної частини складного речення у відокремлений напівпредикативний компонент; виділити основні семантичні і морфологічні варіанти відокремлених синтаксем, їхнє місце в системі синтаксичних одиниць; встановити умови відокремлення синтаксем з урахуванням семантико-синтаксичного, формально-граматичного та комунікативно-прагматичного підходів до вивчення речення.

Напівпредикативні одиниці близькі до предикативних, можуть легко трансформуватися в них, розгортатися в самостійні речення з властивими їм абсолютними модально-часовими ознаками. У згорнутій (конденсованій) формі вони лише ускладнюють просте або складне речення, виражаючи відносний час, модальність та особу завдяки наявності в їхній структурі насамперед віддієслівних дериватів – дієприкметників і дієприслівників. Останні формують ядро напівпредикативного відокремлення, до якого прилягають прикметники та іменники як периферія. Отож напівпредикативні відокремлені одиниці можуть бути адвербіального (дієприслівники), атрибутивного (дієприкметники і прикметники) та субстантивного (іменники) різновидів, які традиційно кваліфікують відокремленими обставинами, відокремленими означеннями й відокремленими прикладками. Наприклад: *Сахається розгублена душа, **почувши***

14 *Ibidem*, с.364.

раптом тихі кроки щастя (Л. Костенко); *Через ліс, звиваючись, лягла вузька дорога* (А. Шиян); **Осяяні місяцем, гори блищать, остріблені місяцем, сосни шумлять** (О. Олесь); *А думки мої, натхненні та квітчасті, опадають вересневим, жовтим листям* (О. Теліга); *Мушу випити келих до краю – полиновий мед самоти* (Є. Маланюк).

З погляду сучасного дериваційного (трансформаційного) синтаксису, внаслідок згортання підрядних предикативних частин складного речення, утворюються й невідокремлені адverbіальні синтаксеми, виражені прийменниково-відмінковими формами віддієслівних іменників, атрибутивні синтаксеми, морфологічно репрезентовані прикметниками (дієприкметниками), апозитивні синтаксеми, граматично марковані іменниками конкретного значення, у яких також сконденсовані додаткові повідомлення, про що свідчать відповідні трансформації¹⁵, пор.: **На пораду вересень** покличе всю старшину лісу і степів (Л. Первомайський) ← **Щоб порадитися, вересень** покличе всю старшину лісу і степів; **Співали весняні вітри** (Є. Маланюк) ← **Співали вітри, які були весняні**; **У тумані-молоці** плине Рось (С. Юхимчук) ← **У тумані, який схожий на молоко, плине Рось**.

У зв'язку з цим виникає питання, чи властива їм така ж напівпредикативність, як і відокремленим зворотам, адже вони теж семантично ускладнюють речення. Щоб відповісти на це питання, потрібно з'ясувати сутність категорії напівпредикативності, яка тісно пов'язана з категорією предикативності.

За І. Вихованцем, предикативність – це семантико-синтаксична реченнєва категорія, що вказує на стосунок змісту речення до дійсності і реалізується в підкатегоріях часу, модальності й особи. З формально-синтаксичного погляду предикативність вказує на взаємозв'язок підмета і присудка у двоскладному простому реченні¹⁶. Відповідно до такого тлумачення напівпредикативність – це додаткове повідомлення (до основного повідомлення в реченні) про співвіднесеність висловленого до дійсності, що реалізується через категорії відносного часу, модальності й персональності у згорнутих реченнєвих (конденсованих) компонентах та їх бінарному

15 І. Вихованець, *op. cit.*, с.137–160; К. Городенська, *op. cit.*, с. 22–35.

16 І. Вихованець, *Грамматика української мови: Синтаксис*, Київ 1993, с. 61.

(двобічному) зв'язку з предикативним центром речення. Внаслідок синтаксичної компресії виникають не однібічні, а бінарні напівпредикативні відношення між згорнутим компонентом і предикативним центром речення. Такі відношення завжди виявляються на семантичному рівні речення, а на формальному – частково у відповідних синтаксичних зв'язках. З огляду на це, напівпредикативність притаманна не всім компонентам простого ускладненого речення, що виражають додаткове повідомлення у кондесованій формі, а лише тим, які перебувають у напівпредикативних відношеннях з предикативним ядром речення, репрезентуючи відносний час, модальність та особу завдяки ще не втраченим дериваційним (зовнішньотранспозиційним) зв'язкам з дієсловом. Це стосується насамперед дієприслівників та дієприкметників як віддієслівних синтаксичних транспозитів, які зберігають семантику і деякі граматичні значення дієслова, а також прикметників (дієприкметників) та іменників, для яких характерна синтаксична транспозиція у сферу дієслова, тобто здатність за трансформаційних перетворень потрапляти у позицію складеного іменного присудка, репрезентуючи модально-часові значення завдяки дієслівним зв'язкам (напівзв'язкам). Саме через присудкову (предикативну) позицію прикметники, дієприкметники та іменники потрапляють у присубстантивну позицію (препозицію, типovu для невідокремлених атрибутивних синтаксем, або постпозицію, характерну для відокремлених напівпредикативних атрибутивних і апозитивних синтаксем).

Отож відокремлені напівпредикативні дієприслівники, дієприкметники, прикметники, субстантиви та відповідні їм звороти мало завуальовують предикативний центр згорненої підрядної частини, засвідчуючи її неглибокі трансформаційні перетворення. Так, відокремлені дієприслівники та дієприкметники, які замінили дієслово, зберегли його твірну основу і деякі граматичні значення, пор.: **Поснідавши, генеральний писар виїхав у табір до хана** (Н. Рибак) ← **Коли генеральний писар поснідав, то він виїхав у табір до хана; Самі на себе дивляться ліси, розгублені од власної краси** (Л. Костенко) ← **Самі на себе дивляться ліси, які розгубилися од власної краси**. Відокремлені прикметники та субстантиви стали заміниками (функційними еквівалентами) так званих аналітичних дієслів¹⁷, що складаються з дієслівної зв'язки (напівзв'язки)

17 І. Вихованець, *Нариси з...*, с. 158.

і прикметника або іменника, пор.: *Йде сніг, меланхолійний і лапатий...* (В. Лазарук) ← *Йде сніг, який є меланхолійний і лапатий; ...сичі кричали, вісники біди* (Л. Костенко) ← *Сичі кричали, які були вісниками біди*. Погоджуємося з К. Городенською, яка слушно зауважує: „Найбільш простий і поверхневий вид перетворень представляє трансформація підрядної означальної частини в однослівний присубстантивний постпозитивний другорядний член, вираженим ад’єктивованим іменником, який у традиційній граматиці називають відокремленою прикладкою”¹⁸, наприклад: *Тоді устала мати, Чурайха, і сказала...* (Л. Костенко) ← *Тоді устала мати, яку звали Чурайха, і сказала...*

Найглибші перетворення – найбільший ступінь згортання підрядної частини та найбільшу завуальованість дієслівного предиката – демонструють прості семантично ускладнені речення з адвербіальними синтаксемами, вираженими прийменниково-відмінковими формами, які звичайно не відокремлюються, пор.: *Вицвіли в матері очі від чекання* (О. Довженко) ← *Вицвіли в матері очі + Мати довго чекала* ← *Вицвіли в матері очі, бо мати довго чекала*. Наслідком глибоких перетворень є невідокремлені атрибутивні та апозитивні синтаксеми, які також семантично ускладнюють речення, що засвідчують відповідні кількаступеневі трансформації, пор.: *Під поромом вирувала чорна вода* (Ю. Мушкетик) ← *Під поромом вирувала вода + Вода була чорна* ← *Під поромом вирувала вода, яка була чорна; Господиня-осінь владарює...* (П. Палій) ← *Владарює осінь + Осінь є господинею* ← *Владарює осінь, яка є господинею*.

Проаналізуємо ступінь вияву предикативності й напівпредикативності в різних типах речень. Максимальний вияв предикативності, безперечно, мають складні речення, які ще називають поліпредикативними та поліпропозитивними структурами. Прості неускладнені (семантично елементарні) речення характеризуються монопредикативністю й монопропозитивністю. Проміжне місце посідають прості ускладнені речення, яким властива, з одного боку, формально-синтаксична монопредикативність (один предикативний центр), з іншого, семантична поліпропозитивність (позначення двох і більше позамовних ситуацій),

¹⁸ К. Городенська, *op. cit.*, с. 35.

що найчастіше представлена на зовнішньосинтаксичному рівні у формі відокремленої напівпредикативної (згорнутої) одиниці і легко може розгортатися у предикативну реченнєву структуру. Через таку властивість відокремлені напівпредикативні звороти отримали ще назву „другорядні присудки”¹⁹. Будь-яким невідокремленим компонентам, які семантично ускладнюють речення, притаманна „прихована” другорядна предикація, яка у формально-синтаксичній структурі речення не завжди помітна, але чітко виявляється саме на семантичному рівні внаслідок проведення відповідних трансформацій речень, отож ступінь предикативності в них найменший.

Звідси випливає те, що не можна ототожнювати в синтаксичному плані відокремлені та невідокремлені компоненти, які семантично ускладнюють речення. Відокремлені напівпредикативні одиниці, як і невідокремлені з „прихованою” предикацією, належать до мінімальних синтаксичних одиниць – синтаксем, проте перші, завдяки чіткішому вияву в них часових і модальних ознак, дериваційних зв'язків з дієсловом як предикативним центром речення, а також особливому інтонаційному й пунктуаційному оформленню, здатністю до поширення залежними словами, нетиповій синтаксичній позиції, більше тяжіють до речень, займаючи проміжне місце між синтаксемами і реченнєвими одиницями.

Щоб вирізнити аналізовані одиниці з-поміж інших синтаксем умовно назвемо їх „відокремленими синтаксемами”. Ними можуть стати лише ті одиниці, які не перебувають у валентному зв'язку з опорним предикатом, а також характеризуються напівпредикативністю. З цього погляду ніколи не відокремлюються валентно зумовлені субстанційні (суб'єктні, об'єктні, адресатні, інструментальні, локативні) синтаксеми. Напівпредикативності можуть набувати валентно не передбачувані адвербіальні, атрибутивні та апозитивні синтаксеми, але тільки ті, які здатні виражати відносний час, модальність та особу, виявляти бінарний характер зв'язку з суб'єктом і предикатом (підметом і присудком) речення²⁰. Це насамперед дієприслівникові адвербіальні та дієприкметникові атрибутивні

19 І. Слинько, Н. Гуйванюк, М. Кобилянська, *op. cit.*, с. 327–360

20 А. Камьніна, *Современный русский язык: Синтаксис простого предложения*, Москва 1983, с. 34; І. Слинько, Н. Гуйванюк, М. Кобилянська, *op. cit.*, с. 323–325.

синтаксеми, які завдяки своїм категорійним властивостям найчастіше відокремлюються. Розглянемо їх детальніше.

Відокремлені адвербіальні синтаксеми, виражені дієприслівниками або дієприслівниковими зворотами, можуть вступати з підметом і присудком в бінарний напівпредикативний зв'язок, при якому виражається додаткова предикація за допомогою відносного часу й модальності, а також персональності²¹. Дієприслівник набуває значення модальності присудка: переважно це реальна модальність (якщо дієслівний присудок в дійсному способі), рідше – ірреальна (якщо присудок в умовному чи наказовому способі). Залежно від виду (доконаного чи недоконаного) дієприслівник може виражати додаткову дію, одночасну з головною, або попередню дію. Якщо на часове значення дієприслівника (дієприслівникового звороту), нашаровуються обставинні відтінки причини, умови, допустовості, темпоральності, то напівпредикативні відношення в реченні увиразнюються, що сприяє відокремленню. Про це свідчать дериваційні співвідношення ускладнених простих речень із складно-підрядними, пор.: **Зачувши людину, дятел перестає стукати** (Гр. Тютюнник) ← *Дятел перестає стукати, **бо почув людину**; Не кажи, **не піймавши**, що злодій* (Народна творчість) ← *Якщо **не піймав**, не кажи, що злодій; На другий день Явдоха, **нездужаючи**, не вийшла жати* (М. Коцюбинський) ← *На другий день Явдоха не вийшла жати, **тому що нездужала***. Крім того, для вираження напівпредикативних відношень, відокремлений дієприслівник має бути хоча б семантично пов'язаний із суб'єктом (основним виразником категорії персональності як підкатегорії предикативності), переважно у ролі підмета, пор.: **Поснідавши, батько біг на роботу** (В. Скуратівський) ← *Коли **батько поснідав** і **Батько** біг на роботу*).

Відокремлені атрибутивні синтаксеми, виражені дієприкметниками або дієприкметниковими зворотами, передаючи персональність, пов'язуються із суб'єктом (об'єктом) речення (іменником чи займенником в позиції підмета або керованого компонента) не тільки семантично, а й формально, узгоджуючись з ним в роді,

21 А. Камынина, *op. cit.*, с. 34; І. Слинько, Н. Гуйванюк, М. Кобилянська, *op. cit.*, с. 327.

числі та відмінку, наприклад: *Молода жінка, посивіла й змучена, чекала вістей про чоловіка* (Ю. Яновський); *І спогади, сльозами не омиті, приходили прощатися з життям* (Л. Костенко); *Розчепіреними пальцями лівої руки чесав білу бороду, трохи пожовклу від старості й тютюну* (Л. Дмитерко). Активні та пасивні дієприкметники в українській мові мають власне значення минулого часу, проте істотніше в реченні їх відносно часове значення – передування, одночасності, наступності, зумовлене часом дієслівного присудка. Дієприкметники переважно виражають попередню дію, рідше одночасність (якщо вони недоконаного виду й передають багаторазовість), наприклад: *Деревця молоді, укриті білим пухом, тихенько сплять над Волгою в снігу* (Л. Забашта); *Напівприкривши довгі вії, Франц начебто дрімав, заколисуваний легким погойдуванням [машини]* (Ю. Бедзик). Активні дієприкметники теперішнього часу українській мові не властиві, а тому відокремлюються зрідка, виражаючи одночасність з дією головного присудка.

Модальність відокремлених напівпредикативних дієприкметників зазвичай реальна, оскільки вони вживані у реченнях з присудками дійсного способу. При дієслівних присудках умовного і наказового способів відокремлені дієприкметники функціонують зрідка, тому значення ірреальної модальності для них не характерне, а лише спорадичне. Відокремлені дієприкметникові синтаксеми легко трансформуються у підрядні атрибутивні частини складних речень, а іноді в обставинні причинові, що підтверджує їх напівпредикативний характер, пор.: *У рідний край, грозою вмитий, ідуть усі шляхи на світі* (М. Стельмах) ← *У рідний край, який вмила гроза, ідуть усі шляхи на світі*; *Підхоплена хвилями, шлюпка вилетіла в море* (М. Трублаїні) ← *Шлюпка, яку підхопили хвилі, вилетіла в море і Шлюпка вилетіла в море, бо її підхопили хвилі*; *Пересохлі, колоски відламувалися* ← *Колоски, які пересохли, відламувалися і Колоски відламувалися, тому що пересохли*.

Схожі значення відносного часу, модальності й персональності передають відокремлені атрибутивні синтаксеми, виражені прикметниками та прикметниковими зворотами, незважаючи на відсутність у них будь-яких дієслівних ознак. Модально-часові параметри відокремлених прикметників повністю зумовлені граматичними значеннями головного присудка. Найчастіше вони

набувають синтаксичних значень відносного минулого або теперішнього часу і реальної модальності, вживаючись при присудках дійсного способу, наприклад: *Жайворонки в небесній глибині дзвенять, сонце розгойдується в небі, **тепле й принадне*** (В. Скляренко). Персональність напівпредикативних прикметників, як і дієприкметників, виявляється не тільки в семантичному зв'язку із суб'єктом чи об'єктом речення, а й граматичному узгодженні з ним як підметом у називному відмінку або як керованим членом речення в непрямому відмінку. Напівпредикативність цих одиниць найвиразніша тоді, коли вони постпозитивні щодо опорного іменника, трансформуючись у підрядні означальні частини складного речення, де координуються з підметом як самостійні присудки тільки в називному відмінку, пор.: *І **кохання, легке й крилате**, я запрагну змінити у вічність* (О. Теліга) ← *І **кохання, яке є легке й крилате**, я запрагну змінити у вічність*. Препозитивні прикметники, особливо одиничні, здебільшого не відокремлюються і стають звичайними означальними поширювачами субстантивних членів речення.

Відокремлення характерне і для атрибутивних синтаксем, виражених прийменниково-відмінковими формами іменників, які зазвичай поширені й набувають ознак напівпредикативності (відносного часу, модальності й особи) завдяки їх бінарному зв'язку з головним предикатом (присудком) та суб'єктом (підметом) чи об'єктом (керованим членом). За трансформації їх у підрядні означальні частини вони стають некоординованими присудками стосовно підметів, виражених відносними займенниками, пор.: *Вагони обліпили фронтовики, **у сірих шинелях, фуфайках, гімнастерках*** (О. Десняк) ← *Вагони обліпили фронтовики, **які були у сірих шинелях, фуфайках, гімнастерках***.

Особливе місце в системі відокремлених компонентів посідають апозитивні синтаксеми, які поєднують напівпредикативну та уточнювальну функцію. Напівпредикативність відрізняє їх від відокремлених апозитивних синтаксем, а уточнювальна семантика – від розгляданих вище атрибутивних та адвербіальних напівпредикативних зворотів. Не маючи граматичних засобів репрезентації синтаксичних категорій часу й модальності, апозитивні синтаксеми, відокремлюючись у реченні інтонаційно й за змістом, набувають модально-часових значень головного присудка, з яким семантично пов'язані. Як слушно зауважує О. Каминіна, у відокремленій прикладки може бути смисловий зв'язок з присудком речення,

і здебільшого він виникає, коли субстантивна група займає позицію підмета²². Наприклад: *Перед тобою світ, великий том розкритий* (М. Рильський). Оскільки відокремлені апозитивні синтаксеми трапляються лише у реченнях із присудками минулого та теперішнього часу дійсного способу, то відповідно сприймаються саме в таких синтаксичних значеннях, що підтверджує їх співвіднесеність з підрядними означальними частинами складних конструкцій, пор.: *Жив там першим Кий з Хоривом, Щек та Либідь – їх сестра* (О. Олесь) ← *Жив там першим Кий з Хоривом, Щек та Либідь, яка була їхньою сестрою*; *Лише Дніпро, брат вічності й краси, тече в лугах тих самих і так само* (Л. Костенко) ← *Лише Дніпро, який є братом вічності й краси, тече в лугах тих самих і так само*; *Віолончельний ялини шум – пісню душі моєї – хотіли вітри підняти на глум, вітри без жури твоєї* (Д. Павличко) ← *Віолончельний ялини шум, який став піснею душі моєї, хотіли вітри підняти на глум, вітри без жури твоєї*.

Семантично і граматично пов'язуються відокремлені апозитиви із суб'єктом чи об'єктом речення, дублюючи називний або непрямий відмінок пояснюваного іменника. Отож категорія персональності виражена у них найчіткіше. Здебільшого відокремлюються апозитивні синтаксеми, що стоять після пояснюваного іменника в називному чи непрямих відмінках, зрідка – препозитивні, набуваючи обставинних відтінків причини чи допустовості і трансформуючись у відповідні підрядні речення, пор.: *Солов'ї, нічні товариші мої, у сад злетілись до вікна* (П. Воронько) ← *Солов'ї, які стали нічними товаришами моїми, у сад злетілись до вікна*; *Осіньне небо дивиться на Львів – шляхетних мурів профіль старовинний* (О. Пахльовська) ← *Осіньне небо дивиться на Львів, який є старовинний профілем шляхетних мурів*; *Я син простого лісоруба, гуцула із Карпатських гір* (Д. Павличко) ← *Я син простого лісоруба, який є гуцулом із Карпатських гір*; *Мандрівник вічний – невблаганний час іде вперед, його не зупинити* (Л. Дмитерко) ← *Невблаганний час іде вперед, його не зупинити, бо він мандрівник вічний*.

Отже, наведені вище приклади демонструють таку закономірність: що складніші трансформаційні перетворення конструкцій,

22 А. Камынина, *op. cit.*, с. 68.

що глибший ступінь згортання речень, то більша завуальованість зредукованого предиката, а відповідно й нівеляція напівпредикативних відношень і неможливість відокремлення компонентів. З цього випливає, що відокремленню адвербіальних, атрибутивних і апозитивних синтаксем сприяють такі умови: їхня напівпредикативна функція, незавуальованість предиката базового речення, неглибокий ступінь згортання та нескладні трансформаційні перетворення конструкцій, постпозиція, поширеність залежними словами, а також комунікативний намір мовця інтонаційно підсилити, семантично виділити певний компонент речення. Деякі інші умови відокремлення пояснювально-уточнювальних синтаксем, а тому перспективним вбачаємо вивчення їхніх функційних особливостей за семантико-синтаксичного й актуального членування речень.

ЛІТЕРАТУРА

Вихованець І., *Нариси з функціонального синтаксису української мови*, Київ 1992.

Вихованець І., *Грамматика української мови. Синтаксис: підручник*, Київ 1993.

Городенська К., *Деривація синтаксичних одиниць*, Київ 1991.

Загнітко А., *Теоретична грамматика сучасної української мови: Морфологія. Синтаксис*, Донецьк 2011.

Золотова Г., *Коммуникативные аспекты русского синтаксиса*, Москва 2007.

Камынина А., *Современный русский язык: Синтаксис простого предложения*, Москва 1983.

Костусяк Н., *Структура міжрівневих категорій сучасної української мови*, Луцьк 2012.

Кульбабська О., Вторинна предикація у простому реченні, Чернівці 2011.

Межов О., *Типологія мінімальних семантико-синтаксичних одиниць*, Луцьк 2012.

Мухин А., *Синтаксемный анализ и проблема уровней языка*, Ленинград 1980.

Пешковский А., *Русский синтаксис в научном освещении*, Москва 2001.

Плющ М., *Проблема відокремлення і відокремлених компонентів речення (семантико-синтаксичний і комунікативно-прагматичний аспекти)*, Київ 2010.

Слинько І., Гуйванюк Н., Кобилянська М., *Синтаксис сучасної української мови: проблемні питання*, Київ 1994.

Conditions of the separation syntaxemes in the structure of complicated simple sentence

In article a complex description of the simple sentences, which is complicated by the halfpredicative adverbial, attributive and appositive syntaxemes on material of texts modern literary Ukrainian is offered. Also the grammatical status of this category halfpredicateness and the notion of halfpredicative construction, which is realized by the parameters of relative temporarity, modality and partial personality

are outlined here. The semantical structure and morphological variants halfpredicative separated constructions, derivative correlation with subordinate clause complex sentences has been analysed. Theoretical problems have been examined against the background of the modern Ukrainian morphological and syntactic structure. Special attention was paid to conditions of the separation syntaxemes considering semantic-syntactical, formal-grammatical and communicative-pragmatic approach to the study of a sentence.

Key words: separation, syntaxema, complicated simple sentence, secondary predication, halfpredicateness, halfpredicative construction, halfpredicative connection, halfpredicative relations.